

fått nåden att fullborda det. Men svensk kyrkorätt hade samtidigt varit att beklaga om dessa hans efterlämnade papper förblivit opublicerade, kanske endast omnämnda som en fotnot till en biskopslängd för Växjö stift. Boken är dessutom ett gott exempel på hur man behöver känna sin historia för att bättre förstå sin samtid.

Min personliga förhoppning är att bokens tema på något sätt skall få en fortsättning, exempelvis i framtida doktorsavhandlingar. Mer finns att hämta i källorna.

«Ämbetsbrott av präst» förtjänar att läsas och reflekteras över, både av aktiva präster och andra som på olika sätt kommer i beröring med eller är intresserade av problemområdet. Frågan är om den inte även hör hemma som kurslitteratur för dem som tänker sig en framtida gärning som präst i Svenska kyrkan.

Lennart Ahlbäck

Vidar L. Haanes: «*Hvad skal da dette blive for prester?*» *Presteutdannelsen i spenningsfeltet mellom universitet og kirke, med vekt på modernitetens gjennombrudd i Norge. KIFO Perspektiv nr 5. 594 sidor. Tapir forlag, Trondheim 1998.*

I en i Sverige föga uppmärksam serie från Stiftelsen Kirkeforskning har läraren vid Det teologiske Menighetsfakultet i Oslo Vidar Haanes publicerat sin doktorsavhandling. Den framlades som den fjortonde i raden vid nämnda fakultet sedan 1990, då man fick rätt att tilldela doktorsgrad. Det är ett mycket omfattande material som presenteras. Det tidsavsnitt som behandlas är tiden från reformationen 1537 fram till Menighetsfakultetens bildande och första verksamhet under 1900-talets två första decennier. Som underrubriken antyder ligger tyngdpunkten på de sista hundra åren av denna period. Efter en sedvanlig inledning tecknas utvecklingen i Danmark-Norge under 1500-, 1600- och 1700-talen närmast som en bakgrund. 1811 får Kristiania ett universitet. «Det kongelige Frederiks universitet», som börjar sin verksamhet 1813. 1814 förenas landet i personalunion med Sverige, efter att ha utkämpat en kamp för sin frihet. Det nygrundade universitetet får därmed än större betydelse. De följande årtiondena förs en häftig strid om den klassiska bildningens betydelse i samhället.

Samtidigt börjar det från visst kyrkligt håll läggas större vikt vid den personliga kristna tron. Redan här ser vi alltså en del av de spänningar som ledde fram till Menighetsfakultetens bildande. 1843 grundades Misjonsskolen i Stavanger, som utbildade präster för missionsfältet. Vid samma tid utvandrade många norrmän till Nordamerika. En stor del av boken behandlar förhållandena där och de återverkningar de fick i moderlandet. Gisle Johnson, som fått ge namn åt en hel gene-

ration, «de johnsonska prästerna» (behandlade i Hallgeir Elstads avhandling från 1997), spelar en stor roll. Den moderna teologin får nu sitt genombrott. I början av 1900-talet blir motsättningarna inom den teologiska fakulteten så stora att en ny fakultet grundas 1907 med den tidigare professor Sigurd Odland som en av sina första lärare. En av underrubrikerna i boken uttrycker skillnaden: «Hva er en salmakergård mot Minervas hallar?» Redan 1921 valde dock majoriteten av de teologie studerandena «presteskolene». 1919 tar sig lärarna professors titel, 1922 får de rösträtt i biskopsval.

I den korta anmälan som jag har valt att skriva måste jag avstå från att behandla stora delar av problematiken i boken. Jag kan heller inte ta upp resultatets trovärdighet. Avhandlingen är lättläst om än ibland lite mångordig. En annan recensent hade kanske klagat på omfånget och föreslagit strykandet av detaljer. Själv tycker jag att utförligheten ger liv åt framställningen. Valet av rubriker, ofta träffande citat, är i allmänhet lyckat. Själva titeln är biskop Heuchs fråga i «Svar» 1903 och den är mycket välvald. Den frågan har biskopar och kyrkfolk ställt sig många gånger och frågan kommer att ställas så länge det finns en kristen kyrka. Att denna avhandling inte gör anspråk på att besvara den frågan säger sig självt. De frågor som tas upp är av stort principiellt intresse. De gäller förhållandet mellan teoretiskt och praktiskt i prästutbildningen och teologins ställning som vetenskap. På ett sätt som känns främmande för en svensk kyrkohistoriker gör Haanes också ett försök att själv ta ställning i dessa frågor. Därmed blir avhandlingen i sig ett inlägg i en pågående debatt. Framförallt blir den dock just genom den historiska framställningen. När man läser om ett historiskt ämne ställs man ju alltid själv inför de problem som människor brottas med.

K. F. Fernbom

Kari Lawe: *Vannozza de Cattanei och påven Alexander VI: En renässanspåvefamilj i relation till samtidens och eftervärldens syn på celibat, prästäktenskap/konkubinät och prästbarns rättsliga och sociala ställning. 486 sidor. Bibliotheca Theologiae Practicae nr 58. Uppsala/Stockholm 1997. Distribution: Arcus förlag, Lund.*

Boken ger en bild av det komplicerade förhållandet mellan kardinal Rodrigo Borgia, senare påve under namnet Alexander VI, och den kvinna med vilken han fick de flesta av sina barn, Vannozza de Cattanei. I inledningen ges en historisk bakgrund (om celibatet) samt biografiska data. Därefter behandlas samtidens bild av deras förhållande tillsammans med en genomgång av hur förhållandet gestaltade sig. Påvefamiljen

Borgias politik behandlas ingående. Vid denna tid skapas själva Kyrkostaten genom att påven själv tar makten i området. Syftet med detta var förmodligen att stärka familjens ställning men resultatet blir inte riktigt det Alexander tänkt sig. Nästa huvudavsnitt behandlar eftervärldens dom. (OBS! I själva detta uttryck, som jag använder, ligger inget värderande. «Ett vet jag som aldrig dör: dom över död man».) Bilden av familjen har skiftat genom tiderna allt eftersom synen på celibatet har varit mer eller mindre sträng. De rykten som var i svang redan under Alexanders livstid har vuxit. Vår tids forskning kan ge oss en nyanserad bild av detta, men den moraliska värderingen av denna del av Alexanders liv kommer nog alltid att växa.

Denna kyrkovetenskapliga avhandling från Uppsala tar upp ett i Sverige försummat ämne: celibatet och dess konsekvenser. Givetvis har detta behandlats i mer populära sammanhang, oftast utifrån ett mot den katolska kyrkan kritiskt, ibland rent av hatiskt, perspektiv. Men eftersom vårt land berördes av reformationen har problematiken känts avlägsen. När idag den kyrka som har påven som överhuvud på nytt växer sig stark har den ett antal gifta präster i sin tjänst. Här som överallt i västvärlden finns det brist på prästkallelser. Vilken betydelse celibatet har i sammanhanget diskuteras flitigt. Internationellt pågår idag, särskilt sedan Andra Vatikanconciliet, en omfattande forskning kring det obligatoriska celibatet och dess historia. De flesta är idag överens om att det är en relativt sen företeelse, om än med rötter i den tidiga kyrkans undervisning. Få hävdar att det är en lärofråga, det ses som en ordningsfråga. Även utomlands är det få som sysslat med prästfamiljernas ställning genom tiderna. Dagens prästkvinnor ägnas dock stor uppmärksamhet.

Själv har jag alltid fascinerats av Alexander VI. Han har i min föreställningsvärld sedan barnsben förkroppsligat det förfall som reformationen gjorde slut på. Allteftersom mina kyrkohistoriska kunskaper fördjupats har jag förstått att också «motreformationen» var en reaktion på detta förfall, och inte endast på reformationen. Därmed är inte sagt att Tridentkonciliet, som det ibland hävdas, skulle ha onödiggjort själva reformationen. Som vetenskapsman vill jag inte ta ställning till om den lutherska reformationen behövdes eller ej, men motsättningarna var mer djupgående. En stor skillnad låg i sättet på vilket man reagerade mot celibatsbrotten: på romerskt håll genom att medvetet fostra prästkandidaterna till ett liv i «kyskhets», dvs. avhållsamhet, på evangelisk håll genom att fostra till «kyskhets», dvs. ett livslångt, troget äktenskap. Att överdrifter förekom på bägge håll, inte minst i polemiken, behöver knappast påpekas. Men skillnaden kvarstår ännu efter femhundra år. Läsningen av denna bok fördjupar perspektiven på ämnet, samtidigt som det är spännande läsning. Man behöver inte läsa historiska

romaner för att uppleva spänning, avhandlingar kan vara lika fängslande.

K. F. Fernbom

Lee I. Levine: *The Ancient Synagogue: The First Thousand Years*. 748 sid. Yale University Press, New Haven and London 2000.

Så har Boken om den antika synagogan nu kommit efter ett antal förseningar. Detta 748 sidors verk av ett av synagogforskningens största namn, Lee I. Levine, numera hedersdoktor vid teologiska fakulteten i Lund, är ett resultat av många års forskning och undervisning. Levine är förmodligen den som skrivit mest i ämnet; publicerandet av detta *magnum opus* kröner en insats inom området som saknar motstycke sedan Samuel Krauss verk *Synagogale Altertümer* kom i tryck 1922.

Utöver ett introduktionskapitel och en epilog sönderfaller *The Ancient Synagogue* i två huvuddelar, «The Historical Development of the Synagogue» och «The Synagogue as an institution», vilka i sin tur är indelade i sammanlagt 17 kapitel. Boken, som innehåller 98 illustrationer, behandlar i den första, kronologiskt upplagda delen utvecklingen från ursprung till bysantinsk tid. Den andra, tematiska delen tar upp ämnen som ledarskap, kvinnornas position, liturgi, ikonografi etc.

Levine behärskar på ett imponerande sätt hela det omfattande källmaterial som utgör grunden för kunskapen om synagogans första 1000 år, från arkeologiska lämningar och epigrafiskt material från Israel/Palestina och diasporan till den ibland svårtillgängliga rabbiniska litteraturen, och han redovisar det utförligt för läsaren. Levine är dessutom medveten om och diskuterar i viss utsträckning en del av de metodiska problem som är knutna till källmaterialet och behandlar källorna varsamt; ständigt påminns läsaren om faran i generaliseringar, både geografiska och kronologiska; det som är sant i Egypten behöver inte gälla också i Mindre Asien.

Ett genomgående drag som präglar framställningen är Levines balansgång mellan ytterligheter i forskningen. Bokens syfte är att vara en slags sammanfattning av forskningen kring synagogan, Levines egen och andras; en handbok där den synagogintresserade får ta del av alla de aspekter av den antika synagogan som diskuterats och diskuteras på den internationella vetenskapliga scenen.

Referenser till andra forskare är dock inte alltid förhållandevis där man förväntat sig dem, och inte sällan lyser t.o.m. hänvisningar till verk där vissa idéer återfinns för första gången i tryck med sin frånvaro.